

Hoofdstuk 1: Inleiding

Inhoud

1 Het economisch probleem	2
2 Economie: een allocatiewetenschap	2
3 De behoeften ingedeeld.....	2
4 ... en de middelen ingedeeld	2
4.1 Vrije en economische goederen.....	2
4.2 Consumptie- en investeringsgoederen	3
4.3 Private en publieke goederen.....	3
4.3.1 Private goederen	3
4.3.2 Publieke goederen of zuiver collectieve goederen.....	4
4.3.3 Quasi-collectieve goederen.	4
4.3.4 Een overzicht	4
5 De productiefactoren	5
6 Welvaart vs. welzijn	5
7 Micro vs. macro	5
8 Het wetenschapsterrein van de economie	6
9 Methodiek: de ceteris paribus-clausule	6
10 Opportunity cost en de PMC	6
11 Actuele tendenzen.....	8
12 Bronnen.....	8

1 Het economisch probleem

Mensen hebben onbeperkte **behoeften**. De meeste **middelen** die ze hebben om die behoeften te voldoen – goederen en diensten – zijn wél beperkt of **schaars**. Een economisch probleem is een keuzeprobleem dat uit die confrontatie ontstaat: er zijn te weinig middelen om alle behoeften te voldoen. Alle economische agenten (consumenten, producenten, de overheid) worden daardoor gedwongen om keuzen te maken: ze moeten de schaarse middelen waarover ze beschikken, toewijzen (alloceren) aan de vele behoeften die ze hebben.

2 Economie: een allocatiewetenschap

Mensen komen voortdurend voor keuzeproblemen te staan: een gezin moet kiezen waaraan inkomen, tijd en spaargeld zal worden besteed, bedrijven moeten kiezen hoe en hoeveel personeel zal worden ingezet voor verschillende functies, en overheden moeten beslissen welke belastingen zullen worden geheven en waarvoor die zullen worden aangewend. De economie probeert op een rationele manier de keuzen die mensen, bedrijven en overheden maken, te verklaren. Ze bestudeert allocatieproblemen, verklaart hoe schaarse middelen (die meerdere aanwendingsmogelijkheden hebben), aan talrijke behoeften worden toegewezen.

Een minder brede definitie van economie beperkt zich tot het begrip welvaart: Economie is de sociale wetenschap die de productie, distributie en consumptie bestudeert van welvaart in een samenleving.

De naam van de wetenschap Economie komt van het Griekse woord *Oikonomia*, van *Oikos* (huis) en *nemein* (beheren).

3 De behoeften ingedeeld...

Behoeften kunnen op verschillende manieren worden ingedeeld. Er is de indeling in primaire en secundaire behoeften: primaire (fysiologische of levensnoodzakelijke) behoeften zoals de behoeften aan eten, drinken, slapen, kleding, onderdak, veiligheid - in het Engels *needs* - worden dan tegenover secundaire behoeften gesteld: de behoefte aan onderwijs, aan cultuur, aan sport, aan luxe-producten, in het Engels *wants*. Daarnaast worden behoeften ook ingedeeld in materiële en immateriële behoeften. Materiële behoeften zoals honger of zin om te lezen kunnen worden bevredigd met materiële middelen (een brood, een boek). Immateriële behoeften zijn behoeften aan bv. juridisch advies, een verzekeringscontract, een geneeskundig onderzoek.

4 ... en de middelen ingedeeld

Niet alleen wordt een onderscheid gemaakt tussen verschillende soorten behoeften, ook de middelen – de goederen en diensten waarmee de behoeften kunnen worden voldaan – worden ingedeeld. Goederen en diensten waarmee je een behoefte kan voldoen hebben een **nut**.

4.1 Vrije en economische goederen

Als een goed of dienst niet in onbeperkte mate ter beschikking is, spreken we van een economisch of **schaars** goed. De andere goederen zijn niet schaars: ze zijn in overvloed aanwezig. We noemen ze **vrije goederen**.

schaars: de spanning tussen de behoeften van de mens en de middelen om in de behoeften te voorzien.

Voor economische goederen bestaat een markt, waarin een gevraagde en een aangeboden hoeveelheid en een prijs bestaat voor het betreffende goed. Typisch voor schaarse goederen is dat de gevraagde hoeveelheid altijd groter zal zijn dan de aangeboden hoeveelheid als het product gratis zou worden aangeboden.

Voor een vrij goed, zoals de lucht die we ademen, is er geen prijs en is de aangeboden hoeveelheid toch toereikend om aan de vraag te beantwoorden.

Door de toename van de wereldbevolking zijn er almaar minder voorbeelden te geven van vrije goederen: het water in de zee, de lucht, de stranden (misschien). Als straks de lucht industrieel zal moeten gezuiverd worden, zal lucht geen vrij goed meer zijn, maar een economisch goed. Je merkt dat het woord **schaars** in een economische context een andere betekenis heeft dan in het gewone Nederlandse taalgebruik.

4.2 Consumptie- en investeringsgoederen

Goederen kunnen ook nog anders worden ingedeeld: er wordt een onderscheid gemaakt tussen consumptiegoederen of eindgoederen (*final goods*) en investeringsgoederen.

Consumptiegoederen zijn bestemd voor de consument. Ze worden verder onderverdeeld in niet-duurzame consumptiegoederen of **verbruiksgoederen** (een broodje, een tube tandpasta) en duurzame consumptiegoederen of **gebruiksgoederen** (een koelkast, een auto).

Investeringsgoederen worden door bedrijven gebruikt bij de productie van eindgoederen. Ook daar bestaat de indeling in duurzame en niet-duurzame investeringsgoederen. Het criterium is daar de levensduur: duurzame investeringsgoederen of **kapitaalgoederen** gaan langer dan een jaar mee, **vlottende investeringsgoederen** gaan minder dan een jaar mee: de grond- en hulpstoffen in een productieproces, de voorraden in de bedrijven.

4.3 Private en publieke goederen

Het onderscheid tussen private en publieke goederen wordt gemaakt op basis van twee eigenschappen: uitsluitbaarheid en rivaliteit.

- **Uitsluitbaar** betekent dat het mogelijk is sommige consumenten uit te sluiten. Meestal doet men dat door betaling-bij-verbruik te eisen: alléén die consumenten die betalen kunnen genieten van het nut, de anderen niet. Uitsluitbaarheid is ook mogelijk door alleen mensen met een bepaald diploma toe te laten of met een bepaalde handicap, met een bepaalde lichaamslengte of leeftijd.
- **Rivaliteit** betekent dat consumptie van het goed leidt tot vermindering van wat er voor anderen overblijft.

Quasi-collectieve goederen zijn goederen die slechts één van deze twee eigenschappen hebben.

4.3.1 Private goederen

De meeste goederen en diensten die we kennen zijn private goederen: "haircuts and hamburgers" worden ze wel eens genoemd. Private goederen hebben de twee bijzondere

kenmerken: **uitsluitbaarheid** én **rivaliteit**. Alleen wie betaalt krijgt een pizza (uitsluitbaarheid). De pizza die jij eet, is er niet meer voor iemand anders (rivaliteit).

Voorbeelden van private goederen: kleding, je fiets, een tractor.

4.3.2 Publieke goederen of zuiver collectieve goederen

Publieke goederen zijn goederen die **niet-uitsluitbaar** zijn en waarvoor **geen rivaliteit** bestaat. Voorbeelden zijn de straatverlichting, de vissen die in internationale wateren zwemmen, radio-uitzendingen, TV op antenne, de lucht die we ademen, dijken, een leger dat het land verdedigt. Het zijn goederen die voor alle mensen in een samenleving worden beschikbaar zijn. Al deze goederen en diensten zijn niet-uitsluitbaar: je kan niet verhinderen dat iemand ervan geniet. Voor al deze goederen bestaat ook geen rivaliteit: als jij naar Studio Brussel luistert, hoort je buurman het programma daarom niet slechter... Mogelijk ontstaat bij publieke goederen een free-riderprobleem of vrijbuitersprobleem: mensen maken mee gebruik van de aangeboden diensten, zonder ervoor te betalen.

Publieke goederen worden ter beschikking gesteld door de natuur (de lucht die we ademen bijvoorbeeld) of door de overheid. De overheid zorgt ervoor dat er straatverlichting, politie en een leger is en betaalt hiervoor met de belastingen die ze van de ingezetenen van het land int.

4.3.3 Quasi-collectieve goederen.

In principe zijn quasi-collectieve goederen alle goederen die geen zuiver private of geen zuiver collectieve goederen zijn. Soms betaalt de overheid (met belastinggeld) de volledige kost. In ons land is dat het geval voor sommige musea en voor het lager en het secundair onderwijs. Soms moet een deel van de kost worden betaald door de consument, zoals bij vervoer door de NMBS of door De Lijn.

Quasi-collectieve goederen kan je indelen in clubgoederen en gemeenschappelijke goederen. Bij **clubgoederen** er is uitsluitbaarheid, maar geen rivaliteit. Voorbeelden zijn musea, onderwijs, kabel-TV, een website waarvoor je moet betalen, een licentie voor een softwarepakket. Bij **gemeenschappelijke goederen** gaat het om goederen die niet uitsluitbaar zijn, maar waarbij wel rivaliteit bestaat. Voorbeelden zijn het visbestand in de rivieren, de houtvoorraad in bossen die niet in privébezit zijn.

4.3.4 Een overzicht

De twee kenmerken (uitsluitbaarheid en rivaliteit) doen eigenlijk vier soorten goederen ontstaan. Het tabelletje hieronder maakt dat duidelijk:

	Uitsluitbaar	Niet-uitsluitbaar
Rivaliteit	<u>Private goederen</u> : je huis, je auto, je gsm, voeding, kleding.	<u>Gemeenschappelijke goederen</u> : de vissen in een rivier, de kastanjes in het park.
Geen rivaliteit	<u>Clubgoederen</u> : een theater, een privéstrand, betaaltelevisie, een MS-Office licentie.	<u>Collectieve goederen</u> : TV op antenne, landsverdediging.

5 De productiefactoren

Wanneer bedrijven produceren genereren ze output: goederen en diensten, die nut hebben. In de economische cyclus kunnen ze die producten ruilen en zo een inkomen verwerven. Consumenten zullen de geproduceerde goederen en diensten aanwenden voor het voldoen van hun behoeften. Ze besteden of consumeren daarbij een deel van hun inkomen (*to spend*).

De inputs die bedrijven nodig hebben om hun productie tot stand te brengen, noemen we productiefactoren. Het zijn er drie:

- De natuur: alles wat door de aarde wordt voorgebracht en mogelijk wordt gemaakt,
- Arbeid: zowel de fysieke als de geestelijke arbeid van mensen,
- Kapitaal: de vroeger geproduceerde kapitaalgoederen die het mogelijk maken meer nieuwe goederen en diensten te produceren (de computers in bedrijven, de gebouwen, de infrastructuur, ovens, kranen,...). Je kan kapitaal bekijken als opgeslagen vroeger gepresteerde arbeid (*stored labour*).

6 Welvaart vs. welzijn

Onder welvaart verstaan we de mate waarin behoeften kunnen worden bevredigd met de beschikbare middelen. Het gaat dus om een kwantitatieve (meetbare) grootheid. Om de welvaart van een land te meten wordt meestal een maatstaf gebruikt als het bruto binnenlands product (bbp), de totale hoeveelheid geproduceerde goederen en diensten. Aan die meting ontsnappen evenwel behoeften als die aan vrije tijd, aan ontspanning, aan veiligheid. Welvaart is niet alleen de mate waarin in de behoefte aan koelkasten en hamburgers is voorzien, maar ook in de behoefte aan vrije tijd en parken.

Het begrip **welzijn** staat buiten de economie. Het gaat daar ook wel over de mate waarin behoeften worden bevredigd, maar waarbij geen aanspraak wordt gemaakt op schaarse middelen, zoals bij de behoefte aan welbevinden, aan vriendschap, erkenning en liefde.

7 Micro vs. macro

Je kan het economisch proces (van produceren, verdelen en consumeren) op twee niveaus bestuderen. De micro-economie verklaart hoe individuele gezinnen en bedrijven hun allocatieproblemen oplossen, hun keuzes maken en hoe ze op markten met elkaar interageren. Hoe wijzen individuele gezinnen hun schaarse middelen toe? Hoe handelen bedrijven om hun winst te optimaliseren of hun marktaandeel te vergroten? Hoe komen op de markt prijzen tot stand? De studie van markten, van de relatie tussen de vraag naar en het aanbod van een product is een typisch onderwerp voor de micro-economie.

In de macro-economie worden de economische verschijnselen (productie, verdeling, consumptie) bestudeerd op het niveau van de hele natie. De macro-economie meet macro-economische (dus globale) grootheden en probeert de relatie ertussen te verklaren: de consumptie (door de gezinnen), de productie van goederen en diensten (door de bedrijven), de investeringen, de overheidsuitgaven, de belastingen, de geldhoeveelheid, het rentepeil, de in- en uitvoer,...

Groei, inflatie en werkloosheid zijn typische onderwerpen voor de macro-economie.

Micro- en macro-economie zijn vaak niet zuiver afgeijnd, de twee zijn nauw verbonden. Een macro-econoom die het effect van een belastingverlaging bestudeert op de economische groei van het land moet ook kijken naar hoe die belastingverlaging de keuzes van de gezinnen gaat beïnvloeden en zit zo meteen op het terrein van de micro-economie.

Een micro-econoom zal als economische 'agenten', als spelers op zijn terrein naar markten, kopers en verkopers (vragers en aanbieders) kijken, terwijl een macro-econoom kijkt naar de gezinnen (of consumenten), de bedrijven (of producenten), de overheid, de centrale bank, de in- en uitvoer.

8 Het wetenschapsterrein van de economie

De Economie is een jonge wetenschap en behoort tot de Sociale Wetenschappen. Het is geen exacte wetenschap zoals de Chemie of de Fysica, maar heeft wel tal van raakvlakken met andere studies en wetenschappen, humane én exacte. Zo zijn er raakvlakken met de Filosofie en de Moraal filosofie of Ethiek. Raakvlakken met de Wiskunde en de Statistiek leveren wetenschappelijke gebieden op als Econometrie. Een deelgebied met de Aardrijkskunde brengt wetenschappelijke specialisaties voort als Ecologie en de Demografie. Er zijn vele raakvlakken met de Sociologie, Politicologie, Psychologie en Antropologie, met Geschiedenis en Recht.

Sommigen beweren dat je in vraag kan stellen of de Economie wel een zelfstandige wetenschap is. Allicht zie je dat het geen geïsoleerde wetenschap is. Nobelprijzen bestaan sinds 1901, bij testament van Alfred Nobel. Maar een 'echte' Nobelprijs voor Economie is daar niet bij. Wel wordt sinds 1969 een "Prijs van de Zweedse Rijksbank voor Economie, ter nagedachtenis van Alfred Nobel" uitgereikt, net als de echte Nobelprijzen goed voor zowat een miljoen euro. Kijk eens op <http://www.nobel.se/economics/laureates/> waarvoor die prijs zal gegeven wordt!

9 Methodiek: de ceteris paribus-clausule

Belangrijk voor de Economie is de ceteris paribus clausule. Dat betekent "al het andere overige blijft gelijk".

Stel dat je wil nagaan wat de invloed is van een verlaging van de onroerende voorheffing (een belasting op het bezit van een onroerend goed) op de verkoop van onroerende goed. Lastig, want er zijn tal van andere factoren die de huizenverkoop beïnvloeden, zoals de gangbare rente op hypotheekleningen, de mate waarin mensen al huizen bezitten, de huidige conjunctuur, de prijzen van de onroerende goederen zelf... Wat een econoom doet onder ceteris paribus clausule is al die andere factoren buiten spel zetten door ze constant te houden: op die manier kan je nagaan wat de invloed van de belastingverlaging in kwestie is op de huizenverkoop.

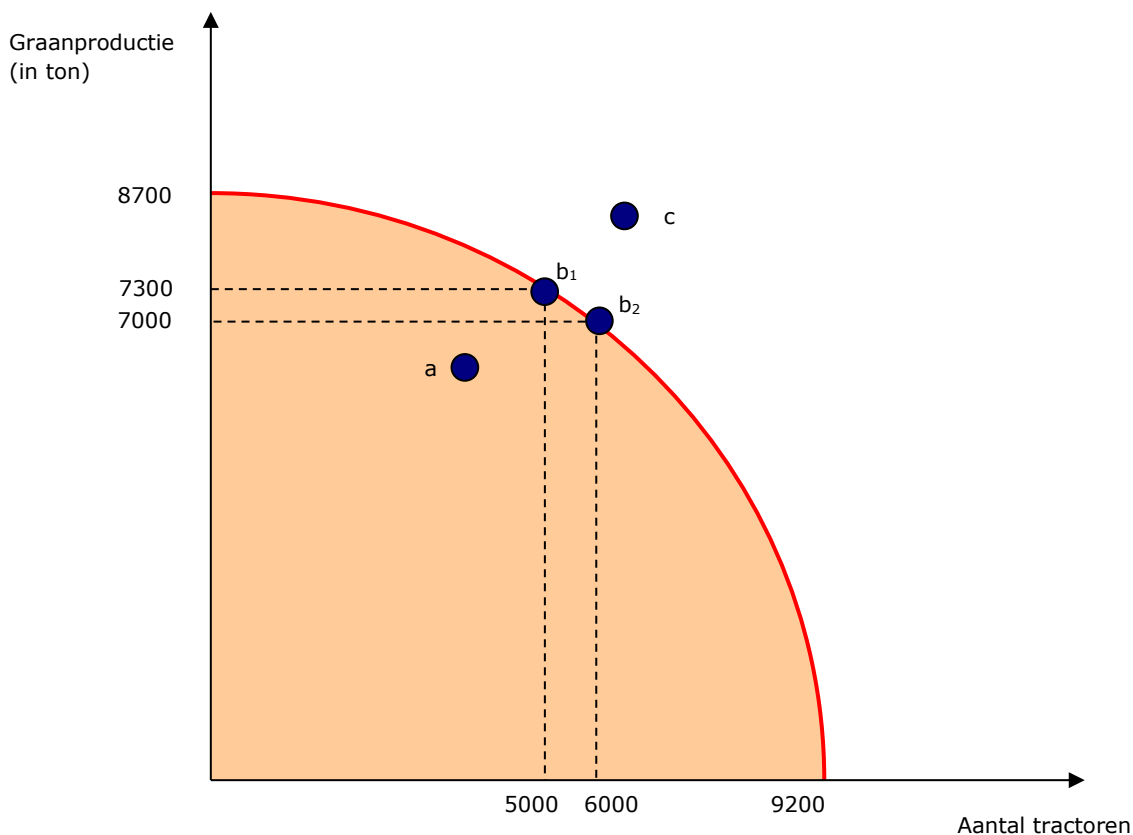
10 Opportunity cost en de PMC

De "opportunity cost" bij het maken van een keuze in een economisch probleem is de kost die je moet betalen in termen van wat je met je middelen anders had kunnen doen. In het Nederlands heet het begrip "alternatieve kost", maar de Engelse term wordt meer gebruikt. Een voorbeeld: stel dat een zelfstandige een marktonderzoek wil uitvoeren en twijfelt tussen dat zelf te doen of het door een marketingbureau te laten uitvoeren. Als hij het onderzoek zelf uitvoert, kost hem dat vier dagen tijd. Laat hij het uitvoeren, dan kost hem dat een halve dag tijd en moet hij het onderzoeksbureau 12 000 euro betalen.

De "opportunity cost" van het zelf uitvoeren van het werk is dan het bedrag dat hij met andere activiteiten zou kunnen verdienen op drie en een halve dagen. Als dat meer dan 12 000 euro is, kan hij het onderzoek beter laten uitvoeren. Zulke keuzebeslissing noemt men een **make-or-buy decision**.

Een manier om het economisch probleem grafisch voor te stellen is de transformatiecurve of productiemogelijkheidscurve (PMC). Die toont je niet alleen de mogelijkheden waartussen je kan kiezen, je kan er ook de opportunity cost van een verandering op aflezen.

Stel dat een land kan kiezen wat het met zijn beschikbare arbeid gaat doen: landbouwproducten maken of industriële producten maken. Een transformatiecurve zou er dan zo kunnen uitzien:

Een transformatiecurve

Als het land zijn volledige productievermogen voor de productie van graan inzet, kan er 8700 ton graan worden geproduceerd (en geen enkele tractor), legt het land zich echter enkel toe op de productie van tractoren zouden er 9200 tractoren worden geproduceerd (en geen graan). Het land kan 'kiezen' tussen alle mogelijke combinaties die op de transformatiecurve T liggen. Stel dat het land momenteel jaarlijks 7300 ton graan produceert en 5000 tractoren (punt b_1) en dat beslist wordt om 1000 tractoren meer te gaan produceren (punt b_2), dan zal daaraan een opportunity cost verbonden zijn van 300 ton graan. Er is een afruil (*trade-off*) tussen de productie van graan en de productie van tractoren. (Punt a kan worden geproduceerd, maar dan wordt niet alle productie-capaciteit ingezet, om punt c te produceren is er onvoldoende productie-capaciteit).

11 Actuele tendenzen

De economie krijgt als wetenschap nogal wat kritiek over haar cijfermatige aanpak. Cijfers alleen zouden niet kunnen vatten hoe mensen, bedrijven en overheden keuzes maken of zouden moeten maken. "Rethink Economics" is een beweging die ijvert voor een verbreding en een maatschappelijker aanpak van de economie. Volg ze op rethinkeconomics.org.

12 Bronnen

- ANDERTON Alain (2000), *Economics*, Ormskirk, Causeway Press, 762 p.
- ANDRIESSEN J.E. (1976), *Economie in theorie en praktijk*. Amsterdam, Elsevier, 658 p.
- BANNOCK, Graham, R.E. Baxter en Evan Davis (2003), *Dictionary of Economics*. The Economist & Profile Books, by arrangement with Penguin Books, London, 410 p.
- HARING, Bas (2016), *Waarom cola duurder is dan melk*, Amsterdam, Nijgh & Van Ditmar, 239 p.
- MANKIW, N. Gregory (2004), *Kernbegrippen van de Economie*. Den Haag, Academic service, 637 p.
- MAUNDER, Peter e.a. (2000), *Economics explained*. London, HarperCollins, 598 p.
- RIDLEY, Matt (2010), *The Rational Optimist – How prosperity Evolves*. London, Fourth Estate, 438 p.

Op het web, in juli 2018:

- <https://www.tutor2u.net/economics/reference/public-goods>
- <http://www.econlib.org/library/Enc/OpportunityCost.html>
- https://en.wikipedia.org/wiki/Public_good
- https://en.wikipedia.org/wiki/Opportunity_cost
- https://en.wikipedia.org/wiki/Economic_problem
- <http://www.rethinkeconomics.org/>

*Economics is a wonderful science for the promotion of employment...
of economists.
[J.K. Galbraith]*